

RUIM TWAALF JAAR PADDESTOELEN- KARTERINGSPROJECT: EEN TERUGBLIK

Elisabeth Jansen, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek,
Bosrandweg 20, 6704 PH Wageningen

A retrospective view is given of the mapping project of macrofungi in the Netherlands, which has existed for 12 years. In total over 500,000 records have been collected and over 90 % of the grid units of 5 x 5 sq. km. have been investigated. The increase in knowledge of the distribution of fungi is illustrated by distribution maps of *Marasmius oreades*, and of maps with numbers of species in the province of Groningen. The mapping project will be continued in the same way and more data are requested, for example of several fungal groups, such as Ascomycetes and Corticiaceae, and from the lesser known areas in the country.

Inleiding

In de laatste Nieuwsbrief (1992) van de Werkgroep Paddestoelenkartering Nederland en in Coolia 36(1)(1993) werd mededeling gedaan van de overgang van de coördinatie van het karteringsproject voor paddestoelen van het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek naar het Biologisch Station te Wijster. Vanaf het begin ben ik als coördinator bij het project betrokken geweest en deze overgang houdt dus het afsluiten van een periode in. Afscheid nemen en terugblikken horen bij elkaar, daarom een overzicht van de totstandkoming van het project en hoe het zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld.

Het hoe en waarom van een karteringsproject

In 1979 werd door Eef Arnolds het initiatief genomen tot de opzet van een karteringsproject voor paddestoelen. De achtergrondgedachte hierbij was het centraal opslaan van inventarisatiegegevens, waardoor deze beter toegankelijk zouden zijn ten behoeve van bijvoorbeeld onderzoek aan de verspreiding van paddestoelen en adviezen voor het beheer en behoud van de paddestoelenflora. Tot nu toe was men hiervoor afhankelijk van mycologen die toevallig nog wat gegevens in een oud opschriftboekje hadden staan. De enige inventarisatiegegevens die systematisch verzameld werden waren de excursieverslagen van de NMV. Hiertoe had Jan Frencken destijds het initiatief genomen. Aanvankelijk kreeg hij nogal eens te horen wat een onzin het was om al die algemene soorten zoals de Vliegenzwam, *Amanita muscaria*, op te schrijven. Inmiddels zijn we wel tot de conclusie gekomen dat Jan toen al een vooruitziende blik gehad moet hebben en weten we helaas maar al te goed hoe algemene soorten langzamerhand zeldzaam kunnen worden. Bij het huidige project gaat het om alle paddestoelen en getracht wordt een dekkend beeld van de verspreiding voor heel Nederland te krijgen.

Voor het opslaan van de gegevens in een databank werd overeenstemming bereikt met het Staatsbosbeheer, enkele jaren geleden is deze taak overgegaan naar het Biogeografisch Informatie Centrum. Voor de coördinatie van het geheel wilde men graag iemand hebben die dat beroepsmatig zou kunnen doen, om op die manier van enige continuïteit verzekerd te zijn. Begin 1980 werd ik opgebeld door Eef met de vraag of het

toenmalige Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN) interesse had voor dit project en of ik dan eventueel coördinator zou willen worden. Na enig overleg is het RIN hiermee akkoord gegaan en werd het coördineren van het karteringsproject een deel van mijn werkpakket.

Het belang van het project was voor mij zonder meer duidelijk. Enige jaren daarvoor was ik namelijk gestart met het onderzoek naar de verandering in de verspreiding van de Cantharel, *Cantharellus cibarius*, in Nederland. Om de toenmalige en vroegere verspreiding in kaart te brengen heb ik heel Nederland afgereisd op zoek naar mycologen, beheerders en cantharellenconsumenten die mij de benodigde gegevens konden verschaffen. Op zich geen vervelend karwei maar wel enorm tijdrovend. Het idee dat, wanneer alle gegevens over het voorkomen van paddestoelen voortaan in een computer zouden worden opgeslagen, de gegevens die nodig zijn voor onderzoeks- of beheersvraagstukken er zomaar zouden uitrollen na het indrukken van een paar knoppen, sprak mij zeer aan.

De start

Na een uitgebreide discussie in maart 1980 ging de ledenvergadering akkoord met de opzet van het geheel en kon de Werkgroep Paddestoelenkartering Nederland die reeds opgericht was aan de slag. Allereerst werd een voorlopige streeplijst ontworpen waarop \pm 1200 soorten werden opgenomen en waarop men naast de algemene gegevens van het bezochte terrein alleen maar de vondsten behoefde aan te strepen. Deze werd op kleine schaal verspreid en had als voornaamste doel inzicht te verkrijgen welke soorten er op een uiteindelijke streeplijst zouden moeten worden opgenomen en hoe de gegevens verwerkt konden worden. Al spoedig bleek, dat, wilden we tot een goede opzet komen, er een overzicht moest zijn van alle paddestoelen die ooit in Nederland gevonden waren. Eef Arnolds heeft hiervoor een plan ontwikkeld en zo verscheen in 1984 de "Standaardlijst van Nederlandse Macrofungi". De formulieren die thans (met wat kleine wijzigingen) nog in gebruik zijn werden ontworpen en de "Handleiding voor inventarisatie van paddestoelen in Nederland" (Arnolds & Jansen, 1984) verscheen. Dit alles is toen op grote schaal verspreid en werkte zeer stimulerend voor het project. Vele medewerkers meldden zich aan en een stroom van gegevens kwam binnen.

De eerste verspreidingskaartjes vergeleken met de huidige situatie

In augustus 1986 verscheen de eerste Nieuwsbrief waarin de stand van zaken uiteen werd gezet. Over de inmiddels bekende witte-hokken-kaarten konden we nog niet beschikken. Een min of meer representatief beeld van de dekking van de inventarisatiegegevens voor Nederland werd verkregen door een verspreidingskaart van de Weidekringzwam, *Marasmius oreades* (fig. 1, met de hand vervaardigd) (Arnolds, Jansen & Keizer, 1986). Deze soort was toen uit 264 uurhokken bekend. De witte gebieden, waar regelmatig aandacht voor gevraagd is, komen duidelijk naar voren, zoals grote delen van Noord-Brabant, Noord-Holland en Groningen. Inmiddels is deze soort uit 647 uurhokken bekend; figuur 2 laat de huidige verspreiding zien. De hierboven genoemde witte gebieden zijn voor een groot deel opgevuld.

In 1988 werd een vergelijking gemaakt tussen de gegevens van de provincie Groningen als minst, en Utrecht als meest geïnventariseerde provincie. Het meest frappant zijn de verschillen van de kaart van Groningen uit 1988 (fig. 3) in vergelijking

met die uit 1993 (fig. 4). In 1988 was het grootste deel van Groningen nog maagdelijk wit, in 1993 zijn er nog slechts enkele volledig witte uurhokken. Naast de activiteiten van enkele mycologen uit het Noorden is dit resultaat te danken aan de werkweek in Oost-Groningen in 1990, waar menigeen toen even een berrmpje ging pikken of een dagje ging hokken, zoals in het verslag van die werkweek stond (Sullock Enzlin, 1991). Voor de binnenlandse werkweken werd de laatste jaren bij voorkeur gekozen voor gebieden waarvan nog weinig gegevens bekend waren. Dit leverde ook elders in Nederland een bijdrage aan het zwart maken van witte gebieden.

In Nieuwsbrieven is dikwijls aandacht gevraagd voor de witte hokken en hebben we nogal eens "gezeurd" of men ook op die plaatsen eens wilde gaan inventariseren. Het is enorm hoe men alleen of in groepjes hierop gereageerd heeft. Het resultaat mag er dan ook zijn zoals figuur 5, de witte hokkenkaart van 1993 waarop het aantal soorten per uurhok staat weergegeven, laat zien. Van slechts $\pm 8\%$ van de uurhokken zijn geen paddestoelen bekend.

Het melden van algemene soorten

Op de vraag mijnerzijds voor medewerking aan het karteringsproject kreeg ik nogal eens te horen: "dat kan ik niet want ik ken niet alle soorten". Hierop kwam altijd het antwoord dat zelfs meldingen van één soort, al is zij nog zo algemeen, welkom waren.

Een goed voorbeeld hiervan is het vliegenzwammenproject van de KNNV. De KNNV had namelijk in 1991 in het kader van de jubileumviering iedereen aangespoord om groeiplaatsen van *Amanita muscaria* te melden. Hierop is een enorme respons gekomen, zo'n 10.000 meldingen! Een vergelijking van het kaartje met de waarnemingen van *A. muscaria* per uurhok zonder de KNNV-meldingen (fig. 6) met de verspreidingskaart waarin deze wel zijn opgenomen (fig. 7) toont hoeveel meer groeiplaatsen daardoor bekend geworden zijn.

Wat doen we met de gegevens

Vanzelfsprekend komt dan nu de vraag naar voren of de gegevens gebruikt worden en of het inderdaad zo eenvoudig is dat deze zo ongeveer kant en klaar voor welke vraag dan ook uit de computer rollen.

Soortenlijsten per gebied of als tijdreeks zijn eenvoudig te leveren. Op zich zeggen deze echter weinig en zullen daarom bewerkt moeten worden; het raadplegen van een mycoloog is noodzakelijk voor de interpretatie. Eén van de problemen die zich voordoet is de ongelijke verdeling van het aantal meldingen over de verschillende periodes (zie Jansen, 1992a). Aanvulling van het bestand met oude gegevens blijft een belangrijke wens. Wil men namelijk iets over een verandering van een verspreiding van paddestoelen weten dan zijn volledige datasets onontbeerlijk. Om iets over een eventuele verandering te kunnen zeggen moeten de huidige gegevens gecorrigeerd worden voor de toename van het aantal waarnemingen in de loop der jaren.

Zoals bekend zijn Marijke Nauta en Else Vellinga enkele jaren geleden begonnen met het atlasproject. Zij werken aan het samenstellen van een verspreidingsatlas van paddestoelen voor 450 geselecteerde soorten en zijn daardoor momenteel degenen die veel met de bewerking van gegevens bezig zijn. Gebleken is dat de berekening van het percentage meldingen per tijdperiode van een soort t.o.v. het totaal aantal meldingen in die periode een bruikbare en eenvoudige benadering is om iets over een eventuele

verandering te kunnen zeggen (Nauta & Vellinga, 1992).

Een andere gebruiker van de gegevens is de Commissie Paddestoelen en Natuurbehoud in verband met het geven van adviezen voor het beheer van terreinen of voor de bepaling van de mycologische waarden van natuurgebieden.

Elke medewerker aan het karteringsproject kan overigens een uitdraai van zijn eigen gegevens krijgen. Ook instanties buiten de NMV kunnen gegevens aanvragen. Hierbij wordt een toelichting gegeven, waarvoor in het geval van commerciële bureaus een vergoeding gevraagd wordt.

De toekomst van het project

In 1992 meldde ik in Coolia dat met een beetje extra inspanning van iedereen het misschien mogelijk was om voor één januari 1993 een half miljoen waarnemingen in de databank opgeslagen te hebben (Jansen, 1992b). Dit streefgetal is ruimschoots gehaald: het totaal op die datum was nl. 509.368! De vraag of er dan nu voldoende gegevens zijn moet ik met neen beantwoorden. Het aantal waarnemingen van Ascomyceten en korstjes blijft nog altijd zeer gering, maar ook hele groepen van de Agaricales zijn nog zeer onderbelicht, zoals de geslachten *Conocybe Cortinarius* en *Mycena*. Bovendien blijft het van belang om de verdere ontwikkeling van de paddestoelenflora te kunnen volgen. Extra aandacht wordt gevraagd voor de zogenaamde "grijze hokken", uurhokken waarvan minder dan 10 soorten bekend zijn.

Aan de nieuwe coördinator Bernhard de Vries zou ik dus willen zeggen: veel succes met de voortzetting van het project en op naar het miljoen. Hiervoor heeft hij uiteraard uw blijvende medewerking nodig. Ik zou alle waarnemers en nieuwe medewerkers dan ook willen vragen: stuur allen uw gegevens in.

Rest mij nog een ieder te bedanken voor de medewerking aan en inzet voor het karteringsproject in de afgelopen jaren. Het doet mij veel genoegen dat dit project zo'n belangrijke plaats binnen de NMV is gaan innemen.

LITERATUUR

- Arnolds, E., 1984. Standaardlijst van Nederlandse macrofungi. Coolia 26 (Supplement).
- Arnolds, E. & E. Jansen, 1984. Handleiding voor inventarisatie van paddestoelen in Nederland.
- Jansen, E., 1992a. Paddestoelenkartering: stand van zaken september 1992. Nieuwsbrief Werkgroep Paddestoelenkartering Nederland 6: 8-15.
- Jansen, E., 1992b. Nieuws van het karteringsproject. Coolia 35: 99-100.
- Arnolds, E., E. Jansen & P.J. Keizer. Witte plekken in Nederland. Nieuwsbrief Werkgroep Paddestoelenkartering Nederland 1: 10-15.
- Nauta, M. & E.C. Vellinga, 1992. Towards a distribution atlas of macrofungi in the Netherlands. Mycologist 6: 6-10.
- Sullock Enzlin, R.A.F., 1991. Bermpje pikken, een verslag van de werkweek 1990 te Vlagtwedde, Oost-Groningen. Coolia 34: 102-107.

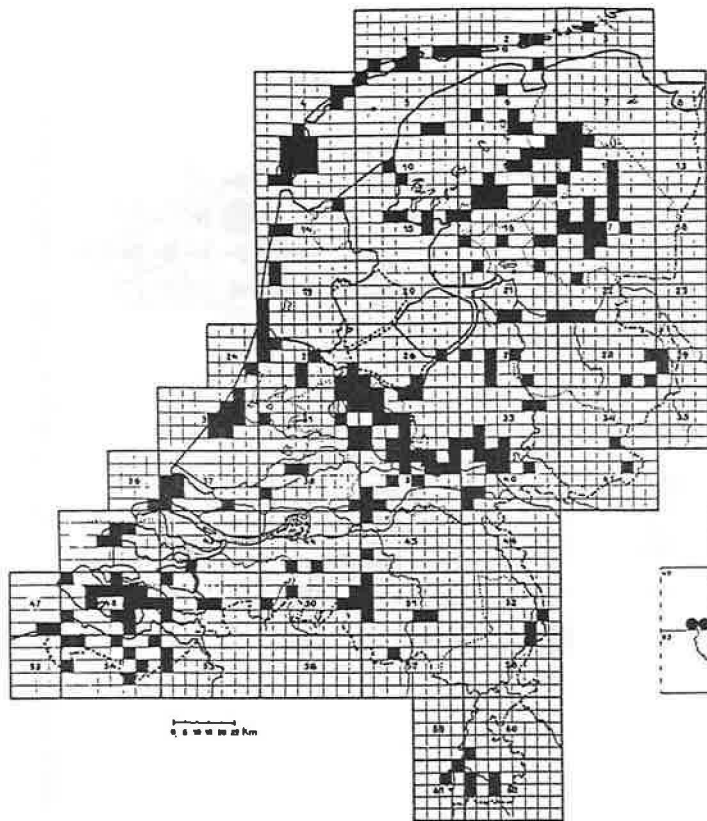

Fig. 1. Verspreiding van *Marasmius oreades* in Nederland, zoals bekend in 1986.

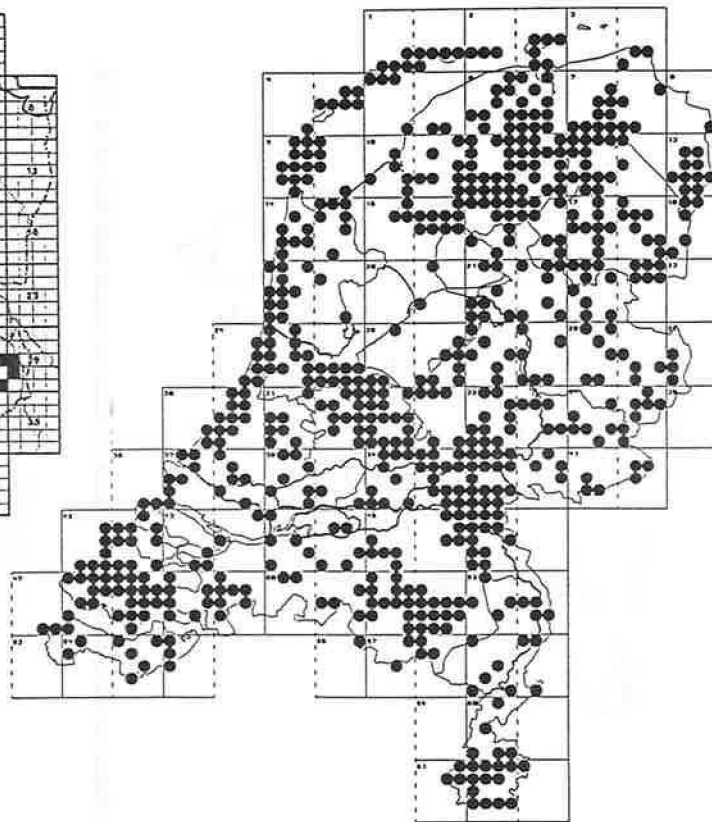

Fig. 2. Verspreiding van *Marasmius oreades* in Nederland, zoals bekend in 1993.

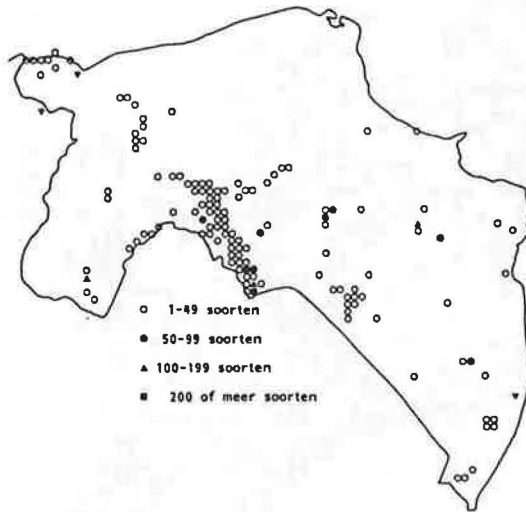

Fig. 3. Aantal soorten per kilometerhok in de provincie Groningen zoals bekend in 1988.

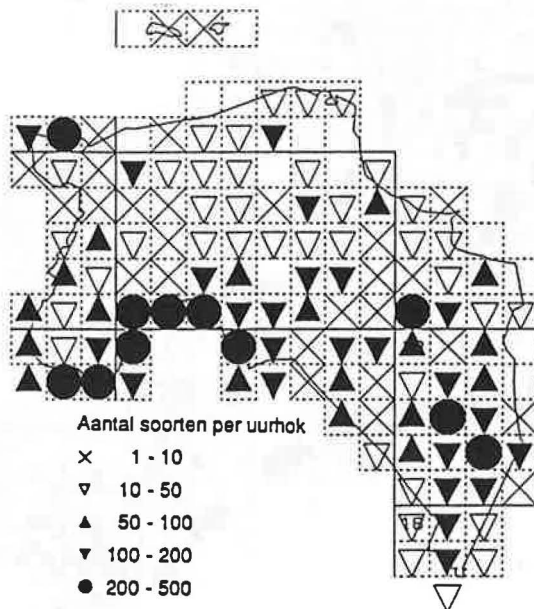

Fig. 4. Aantal soorten per uurhok in de provincie Groningen zoals bekend in 1993.

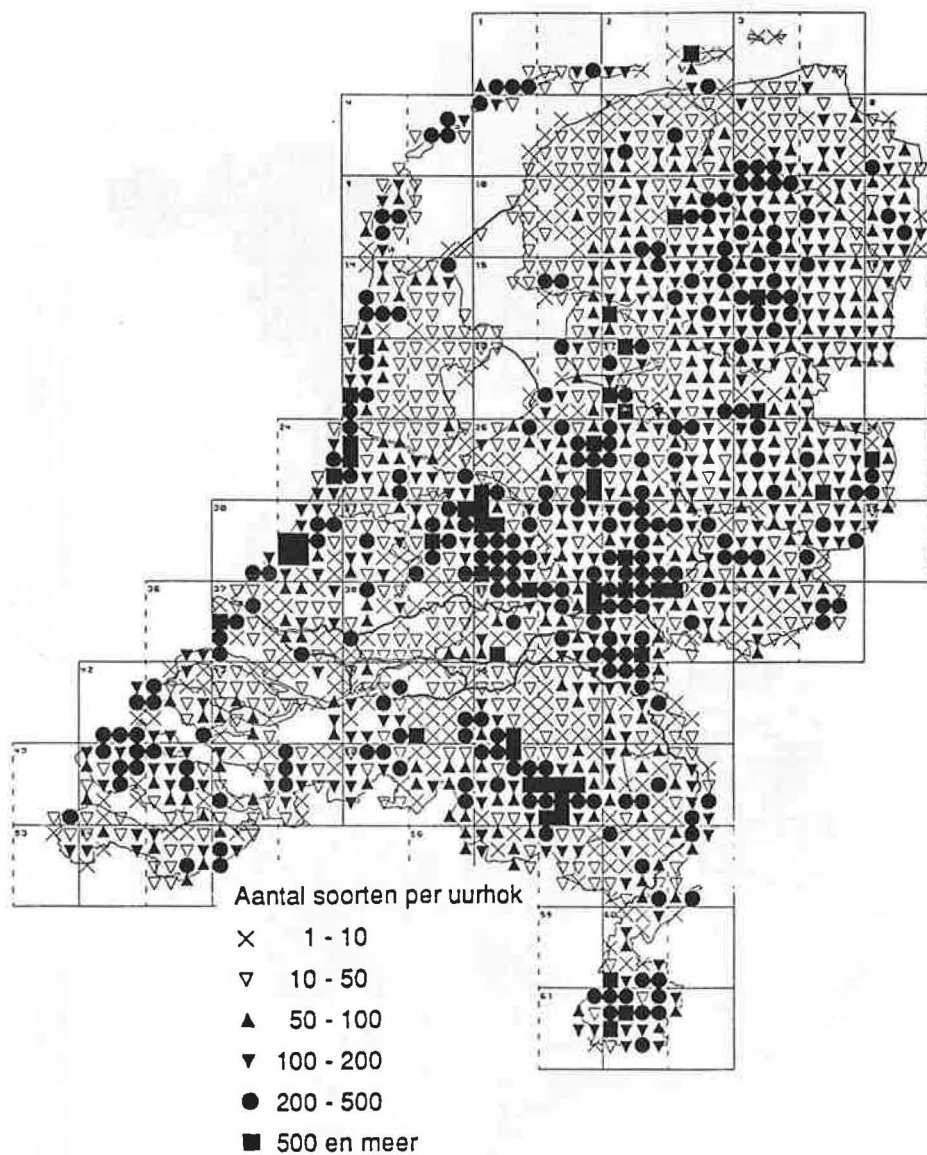

Fig. 5. Aantal soorten per uurhok zoals bekend in 1993.

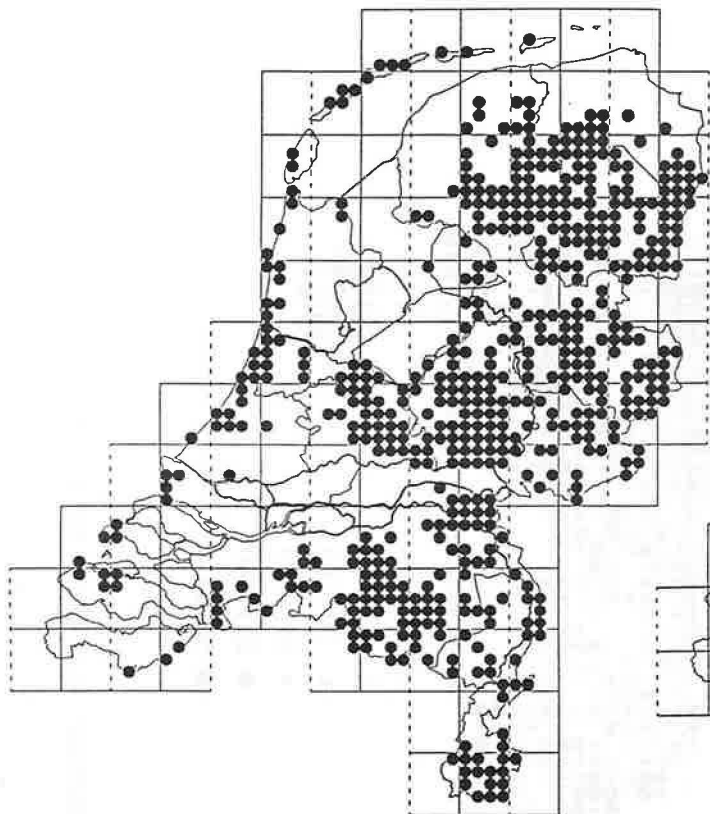

Fig. 6. Verspreiding van *Amanita muscaria* in Nederland zonder de KNNV-gegevens, zoals bekend in mei 1992.

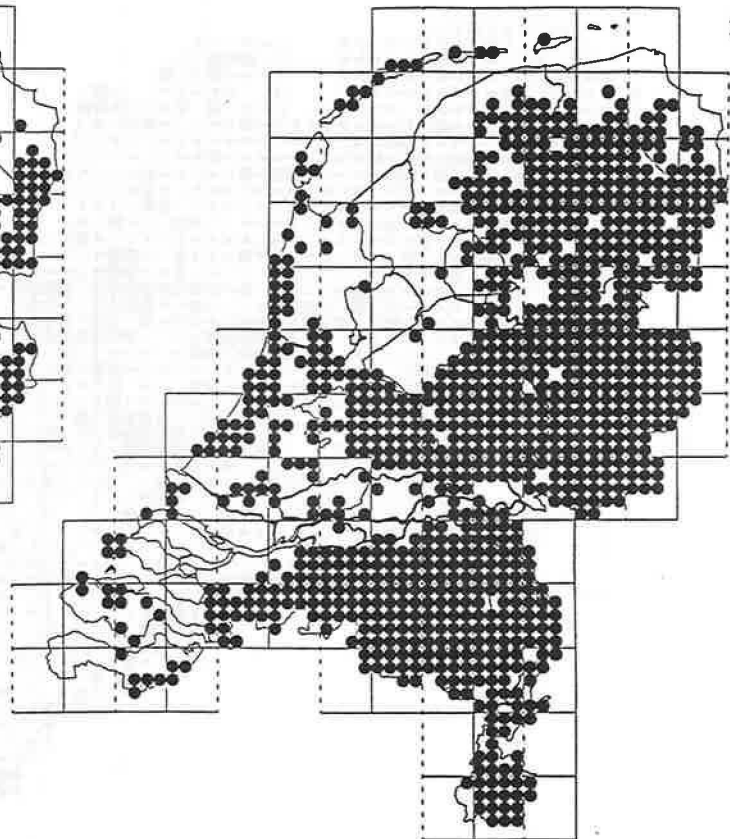

Fig. 7. Verspreiding van *Amanita muscaria* in Nederland met de KNNV-gegevens, zoals bekend in juli 1992.